

DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI/2

Dinler Tarihi Araştırmaları-II

(Sempozyum: 20-21 Kasım 1998, Konya)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	75059
Tas. No:	209 DİN.T

ANKARA

2000

ÇİNGENELERDE DİN ANLAYIŞI

*Doç. Dr. Ali Rafet ÖZKAN**

Çingenerler, inanç olarak buldukları ülkelerin dinlerini kabul etmektedir veya ediyor görünmektedir. Ancak bütün dünya çingenerlerinde genel olarak; buldukları ülkelerin dinlerini kabul etmekle birlikte, bu dinlere karşı oldukça lâkayt kaldıkları yahut bu dinleri sadece görece kabul ettiklerine de şahit olunmaktadır. Genellikle buldukları ülkelerin dinlerini kabul eden çingenerlerin; günümüzde dini ayin, ibadet ve rituelllerini ihtiva eden özel bir dinlerinin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Ancak onların nesilden nesile mütemadiyen aktardıkları ve yaşatmaya çalıştıkları farklı dinî davranış ve dinî geleneklerinin varlığı da bir realitedir. Yaşadıkları ülkelerin dinlerini kolayca kabul etme özelliklerinden dolayı Türkiye, İran, Irak, Suriye, Filistin ve Kuzey Afrika çingenerlerinin tamamı ve Güneydoğu Avrupa çingenerlerinin bir kısmı Müslüman, Avrupa ve Amerika çingenerleri de Hıristiyandır.¹ Ancak onlar buldukları yöre inançlarının yanısıra, itikat ve mezhep farklılıklarının yoğunluğuna göre de kendilerini adapte edebilmektedirler.

Çingenerlerin geleneksel olarak yaşattıkları inançlarının incelenmesine geçmeden önce, Türkiye'deki itikadî dağılımları hakkında kısa bir bilgi vermek istiyoruz. Türkiye'de İslâm inancına sahip olan çingenerler, kendilerini itikadî açıdan Bektaşî-Alevî ve Sünnî olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Özellikle göçer durumda olanların pek çoğu Bektaşî-Alevî müslüman, yerleşik durumda olanların büyük çoğunluğu ise Sünnî müslüman olarak gösterilmektedir. Kanaatimizce göçerlerin Bektaşî-Alevî itikadını benimsemelerinin en önemli sebebi; onların yörüklerle içli dışlı olmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü göçer çingenerler, çoğu zaman yörüklerin göç yollarını kullanmakta ve onların yakınlarında konaklayarak rızıklarına ortakçı olmaktadır.²

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ Krş. Reimer Gronemeyer- Georgia A. Rakelmann, Die Zigeuner Reisende in Europa, Köln 1988, s. 147.

² Krş. Peter Alford Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar, çeviren Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul 1992, s. 195.

Bundan dolayı etkileşim kaçınılmaz olmaktadır. Yerleşik durumdakilerin büyük çoğunluğunda, onların sünni anlayışı benimsemiş müslümanlardan etkilenebilir olmaları mümkündür.

Çingenelerin göçleriyle birlikte beraberlerinde getirdikleri ve hala yaşattıkları dinî anlayışları arasında; *"Atalara Saygı"*, *"Yüce Varlık ve Karşıt Güç İnancı"*, *"Ana Tanrıça ve Korkulan Tanrıçalara Tapınma"* ve bunlarla bağlantılı olarak *"Hac"*, *"Kehanet" (Falcılık)* ve *"Rituel Temizlik Tasavvurları"* gibi önemli bir çok açıdan Doğu, özellikle de Orta Asya özelliklerinin izlerini taşımaktadır. Bu benzerlikleri Hinduizmle irtibatlandıran araştırmacılar vardır.³

Yüce Varlık ve Karşıt Güç

Türkiye'de yaşayan çingenelerin, kendilerini "But Manışa" (Büyük Adam) kabilesi ya da boyu olarak isimlendiren Manuşların, Avrupa'daki Sinti ve Kalderas çingenelerinin en yüce Tanrıları; **"Baro Devel"** (Yüce Tanrı) yahut **"Del"**, **"Odel"**, **"Deloro"**, İspanyol Gitanolarında **"Unbide"** yahut **"Undebel"** şeklinde isimlendirilmektedir. Bu yüce Tanrı'nın düşmanı ise **"o bengh"**dir (Şeytan). **"Banka"** kelimesi Sanskritçe'de **"bucklig"** şeklinde ifade edilmektedir. "Banka" yahut "Bango", modern Hint dilinde de "bucklig" şeklinde kullanılmaktadır.⁴ "Beng", pisdir ve insanları kandırmaktadır. Bundan dolayı ondan çekinilmektedir.⁵

Çingenelerin yüce varlık (devel, odel) ve karşıtı olan Şeytan (o bengh) tasavvurunun, ilk dönem Hıristiyanlıktan mı, yahut İran'daki erken dönem Zertüşti ya da Maniheizt inançlarından mı kaynaklandığı şimdiye kadar aydınlatılmamıştır.

Türkiye'deki Manuşların bir kısmı ve Almanya'daki Sinti isimli çingene grubunun bir çoğu **"Baro Devel"**i, çingeneleri seçkin bir halk yapan şahsî

³ Bkz. Petra-Gabriele Briel, Lumpenkind und Traumprinzessin zur Sozialgestalt der Zigeuner in der Kinder- und Jugendliteratur seit dem 19. Jahrhundert, Giesen 1989, s. 61.

⁴ Bkz. Jean-Paul Clébert, Das Volk der Zigeuner, Paul-Neff-Verlag, Wien, Berlin, Stuttgart, 1964, s. 164.

⁵ Bkz. M. Block, "Zigeuner", Die Religion in Geschichte und Gegenwart, Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft (RGG), Dritte, völlig neu bearbeitete Auflage, Herausgegeben von Kurt Galling, Tübingen 1962, VI / 1909.

tanrıları olarak kabul etmektedirler. Onlara göre kainatı, mahlukatı ve seçkin ilk çingeneyi yaratan Tanrı "Baro Devel"dir.⁶ Nitekim onların bu inançları çingene mitolojisi bahsinde işlenecektir.

Ana Tanrıçalar

Gerek Türkiye'de ve gerekse Avrupa'da yaşayan Manuş çingene grubu, "Ana Tanrıça" kelimesini karşılama üzere "Desleskri-Day" kelimesini kullanmaktadırlar. Onların dinî inançlarında yaşattıkları; "Durga", "Bibijaka" ve "Kara Sara" gibi tanrıçalar, bilhassa Avrupalı bazı araştırmacıları Hinduizmle bağlantı kurmaya sevk etmektedir.⁷ Ancak Türkiye'de yaşayan bütün çingenerin bu tanrıçalara tapındığını söylemek mümkün değildir.

Tanrıçaların merkezinde dünyanın yaratıcısı, koruyucusu ve yokedicisi olan "Durga" bulunmaktadır.⁸ İlahilerde o, "**büyük ana**" ve "**dünyanın ebedî anası**" olarak takdim edilmektedir. Bununla beraber bazen Tanrıça "Durga"nın sırlı ve çift tabiatlı olarak algılandığı da olmaktadır: Ana Tanrıça, bakire (Kumarı) ve iffetli eş (Parvatı) temsili ile o; boynunda insanların kafa taslarından yapılmış olan zincir bulunan, kemikli ellerinde baston, kılıç ve tuzak olan ve kaplan kürkü giyinmiş, oldukça çirkin bedenli, iğrenç çehreli kadın olan "**Kali**"ye** karşı bulunmaktadır.⁹

⁶ Avrupa Çingeneri'nin yaratıcı tanrısı hakkında bkz. Aparna Roa, Some Manus Conventions and Attitudes, In: F. Rehfisch (ed.), Gypsies, Tinkers and other Travellers, London 1975, s. 145.

⁷ Çingenerin ana tanrıçalarıyla, Hinduizm'in ana tanrıçaları arasındaki büyük benzerlik ve aynı oluşu hakkında geniş bilgi için bkz. J. Gonda, Die Religionen Indiens II, Der jüngerer Hinduismus. Religionen der Menschheit, Stuttgart, 1963, Bd. XII / s. 39-40.

⁸ Bkz. Friedrich Heiler; Die Religionen der Menschheit, Neu herausgegeben von Kurt Goldammer, 4. durchgesehene Auflage, Stuttgart, 1982, s. 242.

* Parvatı; Hint tanrıçalarından biri olup, "Dağ Kızı" manasına gelmektedir (Bkz. Heiler, s. 238).

** Kali; Hinduizmin tanrılar panteonunun üçüncüsü olan şiva ile aynıdır. Bu yarı erkek, yarı kadın şeklinde tasvir edilmektedir. "Kara Kali", aynı zamanda ölüm tanrıçasıdır. (Bkz. Michael Genner, Spartakus. Eine Gegengeschichte des Altertums nach den Legenden der Zigeuner. Kulturgeschichte der Menschheit aus der Fahrennden, Band I, München 1979, I / s. 86-87; Lexikon der Religionen. phänomene-Geschichte-Ideen, herausgegeben von Hans Waldenfels, 2. Auflage, Freiburg im Breisgau 1987, s. 610-611.)

⁹ Bu tanrıçalar hakkında geniş bilgi için bkz. Gonda, XII / s. 209.

Ormanlarda ve yüksek dağlarda yaşadığına inanılan **"Bibijaka"**ya (bibica) da tıpkı **"Durga"** gibi bir tanrıça olarak tapınılmaktadır. Ancak bu tanrıça, Türkiye çingenerince bilinmemektedir. Bunu, Avrupa'dan Türkiye'ye göç etmiş çok az sayıdaki çingene bilmektedir. **"Bibijaka"**yı bilen bu çingener, tam yerleşik hayata geçememiş, yarı göçer olarak yaşamaktadır. Avrupa'dan Türkiye'ye göçmen olarak gelerek yerleşik hayata geçen çingener ise, bu tanrıçayı unutmuştur ve tanımamaktadır. İnanışa göre, **"Bibi"**, normal fanilerden daha büyük ve altın gibi parlar şekilde tasvir edilmektedir. Altın, çingenerde ölümsüzlüğü sembolize etmektedir. Tanrıça **"Bibi"**, gecelere görünmeden uçmakta, arabalara ve evlere girmekte ve çok az seçilmiş kişiye görünmektedir. Oldukça güzel ve zengin olan **"Bibi"**, asla konuşmaz, yemez ve içmez. Eğer biri hasta olursa ona görünür ve onu uzaklara götürür, yani öldürür. Ancak hasta olan bir çingene; bir köpek, kedi yahut domuzun kulağını keserek onu yiyecek olursa, o zaman **"Bibi"**, o kişiye ilişemez. Ona, Mart ayındaki bir bayramla tapınılmaktadır.¹⁰ Ülkemizdeki çingenerler arasında Tanrıça **"Bibi"**nin adı unutulmuştur.

Yugoslavya'nın Belgrad şehrinin kuzeybatı kesiminde yaşayan çingenerlerin, Tanrıça **"Bibi"** tasavvurlarının oldukça farklı olduğu görülmektedir. Onlar, Tanrıça **"Bibi"**yi bir tavuk şeklinde, **"Yeraltı Anası"** yani **"Kötülük Tanrıçası"** olarak telakkî etmektedirler. İnanışa göre; **"Bibi"** uçtuğunda, civcivleri de arkasından uçmaktadır. Onun civcivleri; Şeytan, cadılar, humma, kolera, difteri gibi hastalıklar veya hastalıkların bütün şekilleridir. Bir başka tasavvura göre ise **"Bibi"**; yanında iki kuzu ve iki melek yahut iki çocuk olduğu halde uçmaktadır.¹¹

Avrupa çingenerince büyük bir ehemmiyet verilen bir diğer tanrıça ise **"Kara Sara"**dır. Bu tanrıça günümüzde Hristiyanların bakire **"Meryem Ana"**

¹⁰ Nebojsa Bato Tomasevic-Rajko Djuric, Roma Eine Reisende in die verborgene Welt der Zigeuner, Aus dem Englischen von Uta Haas, Köln 1989, s. 23.

¹¹ Bkz. Rüdiger Vossen, Zigeuner: Roma, Sinti, Gitanos, Gypsies Zwischen Verfolgung und Romantisierung Katalog zur Ausstellung des Hamburgerischen Museums für Völkerkunde, Frankfurt 1983, s. 226.

motifine çok benzemektedir.¹² Gurbeti, Kalderaş ve Kale (Gitano) çingene grupları, "Kara Sara" kutlamalarına büyük bir ehemmiyet vermektedirler. "Kara Sara" şenlikleri, 24-26 Mayıs'da Güney Fransa'daki deniz kenarında bulunan "Saintes-Marimes-de-la-Mer"de yapılmaktadır. Bütün dünyadan çingener buraya, tanrıçalarına tapınmak ve hacı olmak niyetiyle gelmektedir.¹³ Müslümanlığı kabul eden Türkiye çingeneri ise "Kara Sara" uygulamalarını tamamen terketmiştir. Ancak her sene 5-6 Mayıs'da Kırklareli'nin Şeytan Deresi mevkiinde çingenerce kutlanan "Kakava Şenlikleri"nin, "Kara Sara" uygulamasıyla benzer yönlerinin oluşu göze çarpmaktadır.

Avrupa çingenerinin perestiş ettikleri "Kara Sara" (Sara-Kâli) motifinin menşei pek bilinmemekle beraber, Hıristiyan dinî menkıbesine göre o; M.S. 41 yılında kötü adamlarca Filistin sahilinden yelkensiz ve küreksiz bir gemiyle rüzgar ve dalgaların kucağına salınmış olan bir kıbtidir. Bu gemide "Kara Sara"dan başka Maria Magdalena ve Havari Jakobus ve Yuhanna'nın anneleri olan ve Maria Jakobaea ve Maria Salomaea da bulunmaktadır. Kendi halinde denize salınan bu gemideki "Kara Sara"nın bahsi geçen kadınların hizmetçisi olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Bu gemi, meleklerin denetiminde Provence sahilinde durmuştur. 1200 yılında buranın tam karşısına "Saintes-Maries-de-la-Mer" kilisesi inşa edilmiştir.¹⁴ Azizelerin hizmetçisi olduğu tahmin edilen bu "Kara Sara"nın adı, ilk olarak 1357'de, daha sonra da 1521'de anılmaya başlanmıştır. Çingenerler, bu Hıristiyan menkıbesini bilmemektedir. **Onların "Kara Sara"ya tapınmasının sebebi; onun, çingenerlere za-
ruret ve hastalık anlarında yardımcı olduğuna inanmalarındandır.**¹⁵ "Kara Madonna" olarak da ifade edilen "Kara Sara", çingenerlerin patroniçesidir. Onun çingenerce kutsanmasının bir başka versiyonu; Rhônedelta'da kendi grubuyla dinlenen yahut oranın yerli bir çingenesi olan "Sara Kalî"nin (Kara Sa-

¹² Bkz. Ulrich Völklein, Zigeuner. Das verachtete Volk, München 1981, s. 152; Hermann Arnold, Die Zigeuner. Herkunft und Leben der Staemme im deutschen Sprachgebiet mit einem Nachwort von Rudolf Gunzert, Freiburg im Breisgau 1965, s. 168.

¹³ Nicole Martinez, Çingenerler, Çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul 1992, s. 103; Vossen, s. 229.

¹⁴ Gronemeyer-Rakelmann, s. 149-150.

¹⁵ Bkz. Arnold, s. 167.

ra), fırtınalı bir günde denizden sahile vuranları kurtarması ve onlara layık vechiyle yardımcı olarak, izzet ve ikramda bulunan biri olmasıdır.¹⁶ Çingene efsanesi, "Kara Sara"nın üç azize ile birlikte olmadığı, bilakis Les Baux köyünün yakınlarında yerleşik olarak yaşayan yaşlı bir ailenin kızı olduğunu söylemektedir. Efsaneye göre "Sara Kalı", üç azizenin boğulmak üzerine olduğuna dair gördüğü bir vizyonla sahile koşmuş ve azizeleri kurtarmıştır. Fakat çingenelerin "Kara Sara"ya perestiş edişinin esas sebebi, onun bu olaydan sonra göstermiş olduğu pek çok mucizesidir.¹⁷

Ana Tanrıçaların dışında bilhassa Avrupa çingenelerinde aya perestij edenlerinin kalıntılarının da mevcut olduğu bildirilmektedir.¹⁸

DİNİ GELENEKLERİ

Bu inanışlarının dışında, yine Çingenelerin din anlayışını bütün canlılığıyla ortaya koyan ve kültürlerinin bir parçası olan dinî gelenekleridir.

Çingenelerin bu inanışlarının başında "mulo" (ölü) ile ilgili inançlar gelmektedir. İnanişaya göre "mulo", çok farklı görünüm şekillerine sahiptir ve sadece geceleri görünmektedir. Eğer birine ölü ruhu göründüyse, onun hemen besmele çekmesi veya Hıristiyanca haç çıkarması gerekmektedir. En iyisi, çok karanlık gecelerde dışarıya çıkmamaktır. Kesinlikle geceleyin mezarlığa gidilmemelidir. Bundan dolayı onlar, kendilerini emniyette hissetmek ve ölü ruhuyla karşılaşmamak için geceleri dışarıya çıkmaktan kaçınmaktadırlar.¹⁹ Onların karanlık gecelerde dışarıya çıkamayışlarının bir diğer sebebi de, cin ve vampir inançlarından kaynaklanmaktadır. Cin çarpması veya vampirlere yem olma korkusu, çingeneleri karanlık gecelerde evlerine ya da çadırlarına bağlamaktadır.²⁰

Çingene inanışına göre, kötü insanlar altı hafta boyunca Cehennem'de

¹⁶ Bkz. Gronemeyer-Rakelmann, s. 150.

¹⁷ Bkz. Wolfgang In der Maur, Die Zigeuner. Wanderer zwischen den Welten, Wien-München 1978, s. 39.

¹⁸ Bkz. Block, RGG, VI / s. 1909.

¹⁹ Bkz. Arnold, s. 174; Engelbert Wittich, Blicke in das Leben der Zigeuner, 2. Auflage, Hamburg 1972, s. 120.

²⁰ Bkz. Tomasevic, Djuric, s. 23, 24.

yanmak zorundadır. Bu süre zarfında ölünün akrabaları felakete uğramak endişesiyle korku duymaktadır. Hayattakilerin, ölü için mevlit okutmaları durumunda, ruh hayattakilere zarar vermemekte ve onları terketmektedir. Aynı şekilde Avrupa'daki çingenerde Türkiye'deki mevlit okutmaya benzer bir uygulama vardır. Onlar "Kuddas Ayini" düzenlemekle, ölü ruhunun şerrinden emin olacaklarına inanmaktadır.²¹ Ayrıca mezarlıktan çiçek koparan kimse- nin kısa zamanda öleceğine ve mezarlık gülü koklayan kişinin de kendi koku- sunu mütemadiyen kaybedeceğine inanılmaktadır.

Bir başka çingene inancı ise; başkasının saçını okşama durumlarında, okşanandaki gücün okşayana geçeceği inancıdır. Bundan dolayı küçükler saçlarından okşanmamalıdır. Bazı yetişkinlerin bundan korktuğuna şahit olunmuştur. Bu araştırma esnasında Türkiye'nin çeşitli yörelerinde inceleme yaptığımız yerlerdeki çingene çocuklarını, yakınlık kurmak amacıyla başla- rından okşuyorduk. Başını okşamak istediğimiz her çocuğun, kafasını eğme- sine ve başını elimizden kaçırmak istemesine bir anlam verememiştik. Araş- tırmamızın ilerleyen safhalarında bunun nedenini anlayabildik.

Türkiye'nin bazı yörelerinde emzikli çocukların boynuna üç yaşına kadar muska takılmaktadır ve başlarından öpme yasağı vardır. Ancak bu uygula- ma ülkemizdeki bütün çingeneri kapsamamaktadır. Aynı uygulamaların, Avrupalı çingenerde de varlığını sürdürdüğü bildirilmektedir.²²

Çingener, çocuklarının düşürdükleri süt dişlerini yanlış ellere geçmeme- si ve çocuğun traş edilen saçlarını da çocuğa kötü niyetli gücün geçmemesi için saklamaktadırlar. Ancak günümüzde bu uygulamanın büyük ölçüde ter- kedilmeye başlandığı gözlenmiştir.

Bir başka inanışları ise, doğumla alakalı olanıdır. Yeni doğum yapan ka- dına yemek pişirilmemekte ve eline süpürge olarak temizlik yaptırılmama- ktadır. Onların "Temiz ve Pis" inançları bahsinde üzerinde teferruatlıca duru- lacağı üzere, yeni doğum yapan ve ay hali gören kadının, pis olarak kabul edildiği süre zarfında yatağı ailenin diğer bireylerinkinden ayrılmaktadır. Ona, yemek yaptırılmadığı gibi, kendi üzerindeki murdarlığı (pisiği) bulaştır-

²¹ Bkz. Arnold, s. 174.

²² Bkz. Arnold, s. 175.

maması düşüncesiyle, hiç bir suretle temizlik yaptırılmamaktadır. Böyle bir olaya İğdir'da konaklamış olan bir göçmen çingene çadırında şahit olduk. Yeni doğum yapan kadın, bebeğiyle birlikte ailenin diğer bireylerinden çadırın uzak bir köşesine yatak sererek ayırt edilmişti.

Çingenelerin bir diğer inanişına göre, mendil de pis olarak kabul edildiği için, diğer çamaşırlardan ayrı yıkanmaktadır. Ayrıca ayakkabı ve çizme de tıpkı kadının elbiseleri gibi pis olarak kabul edilmektedir. Birine bot veya ayakkabıyla vurulması, büyük hakarettir. Ayrıca, sabahleyin yatağından sol ayağıyla kalkan kişinin katiyen kavga yapmayacağına inanılmaktadır. Gece-leri uyuyamayan kişiye cadılar oyun etmektedir. Böyle durumlarda ayağa kalkılmalı, bir bıçak alınarak yere atılmalıdır. Böylece cadı kovalanmış ve uykusuzluk çeken kişi rahatına kavuşmuş olur.

Bir başka inanişına göre, güzel kalabilmek ve temiz bir yüz görüntüsüne sahip olabilmek için Mayıs ayında çingene kızlarının her sabah güneş doğarken kalkmaları ve çığ (şebnem) ile yüzlerini yıkamaları gerekmektedir.

Bir diğer inanişına da gece aynaya bakmakla alakalıdır. İnanışına göre bilhas-sa genç kızlar gece aynaya bakmamalıdır. Çünkü gece aynaya bakan genç kızın gurbete gelin olarak gideceğine inanılmaktadır.(Bu inaniş Manisa yöresi çingenelerinde yaygındır.)

Tabu Sistemi

Çingene inanç ve geleneklerinin bütün sistemi ise, onların **Tabu** anlayışı olan **"Temiz"** ve **"Pis"** (uzo-marime) kavramlarına bağlıdır. Bu iki kavram; bir taraftan ölünün hayatı ve diğer taraftan da çingene olmayanları çingenelerin dünyasından ayıran görünmez bir bağ oluşturmaktadır. **"Marime"** (pis) kavramı; ölümler, öldürme anlamına gelen "mar" kelimesinden gelmektedir. O, çingene tasavvurunun insan, hayvan, kainat ve tabiatla sıkı bir bağlantısıdır.²³ Ağır yaralanma, ırza geçme, öldürme, çingene geleneğinin ihlali günah (bezeh) kabul edilmektedir.

Günümüzdeki bazı çingene gruplarının rituel temizlik emirlerinin, eski Hint köklerine kadar gerilere mi gittiği yahut Yahudilerle veya eski Hıristiyan

²³ Bkz. Tomasevic-Djuric, s. 24; Gordon W. Thayer, "Gypsies", The Encyclopedia Americana, New York 1968, XIII / 591.

cemaatleriyle mi alakalı olduğu hususunda henüz bir karara varılamamıştır. Ayrıca Maniheizm yahut Anadolu'daki Athinganoi gibi gnostik mezheplerin tesirleri de gözardı edilmemektedir. Çingenerin büyük göçü esnasında bazı çingene gruplarının farklı tasavvurlara ulaştığı da bilinmektedir.

Çingene gruplarının geleneksel "Tabu Sistemi", aşağıdaki branşlara sıkı sıkıya bağlıdır:

- 1) Kadın bedeni ve organizması
- 2) Yaş kademelerine göre cinslerin ayırımı
- 3) Çingene olmayanların (gaco) ayırımı
- 4) Gıdalar
- 5) Ölüm.²⁴

1. Kadın Bedeni ve Organizması

Çingenerde doğum olayından sonra anne olan kadının pis (murdar) te-lakki edilmesi söz konusudur. Eğer bir kadın oğlan çocuğu doğursa, o za-man tıpkı ay hali münasebetiyle temiz olmadığı günler gibi, yedi gün boyun-ca pis olarak kabul edilmektedir. Fakat doğum yapan kadın, kanının temiz-lenmesi için 33 gün daha evde yahut çadırda kalmaktadır. O, $33+7= 40$ gün boyunca kutsal şeylere dokunamamaktadır. Eğer kız çocuğu dünyaya getir-mişse, bu takdirde tam iki hafta boyunca pis (murdar) olarak kalmaktadır. O, bu iki haftaya ilaveten 66 gün daha evde kalmak zorundadır. Yani $14+66= 80$ gün boyunca evde kalmaktadır. Avrupa çingenerindeki uygulama da tıpkı Türkiye çingenerine benzemektedir.²⁵

Yeni doğum yapmış olan kadın, tıpkı kanlı hastalar gibi tabu olmaktadır. Onun yatağı ailenin diğer bireylerinden ayrılmaktadır. Kadın, pis olarak ka-bul edildiği bu günler boyunca, kendindeki bu murdarlığı bulaştırmaması için kendini ailenin diğer bireylerinden uzak tutması gerekmektedir. Bu süre zar-fında kadına yemek yaptırılmamakta ve batıl inançlarıyla alakalı olarak eli-ne süpürge aldırılmamaktadır. Çünkü murdar olarak kabul edilen kadının ye-mek pişirmesi durumunda, onun pişirdiği yemeği yiyenlere de onun murdar-

²⁴ Çingene tabu sisteminin tasnifi hakkında bkz. Arnold, s. 182.

²⁵ Bkz. Vossen, s. 245.

liğı bulaşacak veya evi temizleme durumunda, murdarlık bütün eve sirayet edecektir. Bu önemli tabu inancına bağlı olarak, evin yetişkin kız çocukları veya erkeğin diğer hanımları yemekleri pişirmekte ve temizliği yapmaktadır. Türkiye çingenelerinin "marime" dedikleri bu murdarlık (pislik) durumu, aynı şekilde Alman çingenelerinde de varlığını sürdürmektedir. Ancak Alman Sintileri, pis kavramını "prasto" kelimesiyle ifade etmektedirler.²⁶

Yeni doğmuş çocuk da tıpkı annesi gibi pis olarak kabul edildiği için baba, çocuğuna üç günden evvel dokunamamaktadır. Hatta bazı durumlarda yeni doğan çocuğun pislik durumu, beş veya onbeş gün boyunca sürmektedir. Doğum yapan, ay hali gören kadın veya kız, yaralı hastalar ve ölü pis olarak kabul edildiği için tabudur ve temizlik müddetinden önce bunlara dokunmaktan titizlikle kaçınılmaktadır.²⁷ Aynı şekilde ilkel toplumlarda da cenaze, yeni doğmuş çocuk, adet gören kadın ve kanlı şeyler tabudur.²⁸

Çingenelerin temizlik, pislik ve grupdan tecridin alameti için farklı işaretler kullanıldığına şahit olunmaktadır. "**Melalo**" kelimesi "kirli", "pis" ve "temiz olmayan" gibi manalara gelirken, "uzo" kelimesi ise "temiz" ve "saf" gibi manalara gelmektedir. Rituel kirlilik için ise onlar, "márimé" kelimesini kullanmaktadırlar.

Çingenelerde kadının belden yukarı kısımları temiz, belden aşağı kısımları ise pis olarak kabul edilmektedir. Temiz olarak kabul edilen üst bölgeleriyle, kirli kabul edilen alt bölgeleri arasında mantıkî bir ayırım söz konusudur. Bu ayırıma göre; kadın bedeninin alt kısımları, bilhassa genital organlar doğum ve kanın sırlarıyla alakalı bulunan ve kirlenme olarak isimlendirilen "**márimé**"nin ana kaynağıdır. Bu sebepten dolayı bedenün üst kısımları; sabun, havlu, tıraş aleti, tarak, temizlik kabı gibi şeyler yahut yastık, masa örtüsü, gıda kabı ve gıdanın kendisi gibi ağızla temasa gelebilecek şeyler, hiç bir surette kadın bedeninin alt kısımlarıyla yahut kuşağının (kemerinin) alt

²⁶ Bkz. Arnold, s. 184; Stand der Forschung über Zigeuner und Landfahrer, Herausgeber Bundesministers für Jugend, Familie und Gesundheit, Stuttgart 1978, s. 36-37.

²⁷ Bkz. Wittich, s. 89-95; George von Soest, Zigeuner zwischen Verfolgung und Integration, Weinheim 1979, s. 58.

²⁸ Bkz. Günay Tümer- Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, 2. Baskı, Ankara 1993, s. 49.

kısımlarında kalan elbisesiyle temas etmemelidir.²⁹ Şahıslar veya şeyler kasıtlı veya kasıtsız olarak bu şekilde kadının pis kabul edilen bölgelerine yahut eteğine dokunacak olursa, dokunan şeyin kendisi de pis (márimé) olmaktadır. Türkiye ve Avrupa çingenerinde çok katı şekilde uygulanan bu "temiz" ve "pis" ile alakalı tabu sisteminin Amerikalı çingenerde de hâlâ canlılığını muhafaza ettiği bildirilmektedir.³⁰

2. Yaş Katagorilerine Göre Cinsiyet Ayırımı

Çingenerde "kirlenme" ihtimalleri yaş kademeleriyle bağlantılıdır. Onlar, genellikle emzikli bebekleri, çocukları, gençleri, evlilikten sonraki gençleri ve yüksek yaştakileri birbirinden ayırmaktadır.

Annesiyle sıkı teması münasebetiyle emzikli bebek, geleneksel çingene gruplarında tıpkı annesi gibi pis (márimé) olarak kabul edilmektedir. Avrupa'daki emzikli bebeğin bu kirlilik hali, vaftiz olana kadar yahut kabile reisinin resmî bir açıklama yapışına kadar devam ederken,³¹ ülkemizdeki çingenerde bebeğin kirlilik hali sekiz gün sürmektedir. Bazı yörelerde bebek, sekizinci gün sünnet edilerek bu kirlilik durumundan kurtarılmaktadır.

Bütün dünya çingenerinde olduğu gibi, Türkiye çingenerinde de bir erkek çocuk 12 yaşından itibaren "**çav**" (çavo), kız çocukları "**çay**" olarak isimlendirilmektedir. Bu yaşlardaki genç kız ve erkekler, birlikte yıkanabilmektedir. Ancak çocukluktan sonra ailesi, oğulları için evlendirmek üzere kız aramaya başladıklarında, bu genç "**çavbaro**" olarak isimlendirilmektedir. Yani "delikanlı" olmaktadır. Adet görmeye başladıktan sonra bir genç kız "**çaybari**" yani "büyük genç kız" olarak isimlendirilmektedir. Artık bu andan itibaren genç kız ve genç erkekler, "márimé" kuralına ve cinsiyet ayırımına sıkı sıkıya uymaktadırlar. Mahcubiyet hissinden dolayı "**çaybari**", bacaklarını uzun bir etekle tamamen örtmekte ve çamaşırlarını annesinin ve diğer büyük kız kardeşlerinin çamaşırlarından ayrı yıkamaktadır. O, temizlik kuralına özellikle de erkeklere karşı olan kurallara tam uymak kaydıyla ay hali süre-

²⁹ Bkz. Wittich, s. 89.

³⁰ Bkz. Carol Miller, American Rom and the Ideology of Defilement, in: F. Rehfisch (ed.), Gypsies, Tinkers, and other Travellers, London, 1975, s. 41-42.

³¹ Bkz. Vossen, s. 247.

since ev temizliği yapabilmektedir. Cinsiyet ayırımı, "márimé" kuralıyla alakalı olarak muhafaza edilmektedir. Avrupa'daki Kaldaraş, Lovara, Sinti ve bir kaç akraba grubun geleneklerinde de, kadının kemer altı bölgeleri, tıpkı Türkiye'deki gibi potansiyel "márimé" olarak telakkî edilmektedir.³²

3. Çingene Olmayanların Ayırımı

Çingeneler, kendilerini çingene olmayanlardan(gaco) ayırmaktadır. Bu ayırımın çeşitli sebepleri vardır. Ancak ayırımdaki en önemli etken, çingene kültür ve geleneğinin muhafazası içindir. Bu sebeple onlar "**endogamik evlilik**" (iç evlilik, grup veya akraba evliliği) şeklini tercih etmektedir. Eğer bir kız, çingene olmayan (gaco) bir erkekle evlenirse, ailesinin prensiplerini inkâr ettiği gerekçesiyle gruptan ihraç edilmektedir. Prensip olarak çingeneler, çingene olmayanları "pis" (márimé) telakkî etmektedir. Bir çingene kızının bir gaco ile evlenmesi halinde kız da "pis" olmaktadır. Ancak çingene olmayan bir kız, çingene kültürünün bütün değerlerine tam uyması halinde bir çingene genciyle evlenmesinde hiç bir sakınca yoktur. Aynı şey, çingeneliği kabul edecek gaco için de geçerlidir. Türkiye genelinde yaptığımız bu ampirik (tecrübi) araştırmamız esnasında; hem çingene erkeklerinin çingene olmayan kızlarla evlendiklerine hem de çingene olmadığı halde, çingene kızıyla evlenip onların geleneklerine uyarak tamamen çingeneleşen insanlara rastladık. Avrupa çingenelerinde de aynı katı kuralların olduğu tecrübî olarak tespit edilmiştir.³³

Tabu sistemiyle alakalı olarak çingenelerin, çingene olmayanların (gacoların) yıkandığı nehir veya akarsuda yıkanmadıklarına da şahit olduk. Onlar, gacoları "pis" olarak telakkî ettikleri için, onların yıkandığı ırmak veya akarsuya da pisliği bulaştırdıkları inancıyla yıkanmamaktadırlar. Aynı şekilde çingene inancına göre, kadınların belden aşağı kısımlarının bulaştığı sular da pislenmiş kabul edildiği için, erkek çingeneler kadınların veya gacoların gir-

³² Bkz. Jan Yoors, Die Zigeuner, Frankfurt 1982, s. 161-162.

³³ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Marta Adler, Mein Schicksal waren die Zigeuner. Ein Lebensbericht, Bremen, 1957; Stand der Forschung über Zigeuner und Landfahrer, s. 38-39; Nabil Sobhi Hanna, Die Gajar Zigeuner am Niel, Ins Deutsche übertragen von Mahjub Muhammed et Tayeb-Ahmed el Kayati und Bernhard Streck, München 1993, s. 31; Peter Köpf, Stichwort Sinti und Roma, München 1994, s. 26.

diği akarsu da yıkanmamaktadırlar. Erkekler genellikle aydınlık gecelerde akarsuya girerek yıkanmaktadır. Çünkü gece ne kadınlar ve ne de yabancılar akarsuya girmeyecekleri için su, temiz olmaktadır.

4. Gıda ve Hijeni

Burada özellikle söz konusu edilecek olan husus, çingene geleneğince "temiz" ve "pis" telakkî edilen hayvanlarla ilgili uygulamalardır.

Türkiye çingenelerinin hayvansal gıdalarla ilgili geleneksel inaçlarıyla, dünyanın diğer yörelerinde yaşayan çingeneler arasında büyük benzerlik vardır. Hemen hemen bütün çingene geleneklerince kedi ve köpek "murdar" (márimé) olarak kabul edilmektedir. Bilhassa Doğu Avrupa çingene masallarında; beyaz köpeklerin, ölülerin refakatçisi yahut ölü ruhunun bekçisi olarak önemli bir rol oynadığı görülmektedir.³⁴ Sinti, Kaldaraş, Lavora ve bazı akraba çingene gruplarında; kedi ve köpek etinin yanısıra at eti de murdardır ve tabu olarak kabul edilmektedir.³⁵

Türkiye çingeneleri ve bilhassa kendilerini "**But Manışa**" (Fazla Adam) kabilesi diye adlandıran çingene grubunun sığır eti yemedikleri müşahade edilmiştir. Onlar daha ziyade koyun ve keçi gibi küçük baş hayvanların etini tercih etmektedir. Bütün Hindularca inek; yer, gök ve hava aleminin anası olarak kabul edildiği için mukaddes sayılmakta ve onun eti yenilmediği gibi, öldürülmesi de çok büyük cinayet kabul edilmektedir. Çingenelerin sığır eti yemeyişlerinin gerisinde Hinduizm inancının kalıntıları olabilir.³⁶ Katı sığır eti yeme yasağı olmayan diğer çingenelerde ise, dana eti yendiği ve büyük baş hayvanların etini yemedikleri gözlenmiştir. Türkiye'deki bütün çingenelerin en çok sevdikleri ve yedikleri yiyeceğın başında tavuk (kâhni) eti gelmektedir. Öyle ki onlar, güne tavuk yiyerek başlamaktadırlar.

Çingenelerde en çok sevilen yiyeceklerden biri de kipri etidir. İlkbaharda

³⁴ Bkz. Vossen, s. 253.

³⁵ Bkz. Arnold, s. 185; Stand der Forschung, s. 38.

³⁶ Hintlilerde ineğın kutsiyeti ve sığır eti yenmeyişi hususunda bkz. Küçük-Tümer, s. 104; Hikmet Baynur, Hindistan Tarihi İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, I / 17.

pis olduğu kabul edilen kipri, yazın beslenek temizlenmekte ve sonbaharda ise çok lezzetli hale gelmektedir. Avrupa'daki Sinti ve Manuş çingenelerinin de kipri etini çok sevdikleri bildirilmektedir.³⁷ Kedi ve Köpek pis olarak kabul edilirken, atın temiz olduğu telakki edilmektedir.³⁸

Gıdaların hazırlanışında ise, "márimé" emirlerine bağlı olarak belirli kurallara uymak gerekmektedir. Esasen hiç bir gıda; çamaşır veya insanın yıkanıldığı kaba konmamaktadır. Kadınlar buna dikkat etmek zorundadır. Kadınlar yemek tencerelerine etekleriyle dokunamazlar. Yemek kabına veya gıdaya kasıtsız olarak dokunduğunda veya yerde duran meyvelere yine eteğiyle değdiğinde yahut akarsuyu akış yukarı geçtiğinde yiyecekler veya içecekler pis olmakta ve yenilmemektedir. Bundan dolayı bütün çingene aileleri, temiz ve pisi birbirinden tam bir şekilde ayırmaktadır. Bu kurala bağlı olarak bir çingene kesinlikle pis (márimé) olan bir şeye dokunmamalıdır. Aynı kural Avrupa çingeneleri için de geçerlidir. Hastalık da pis olarak kabul edildiği için, hastanın kullandığı yiyecek malzemeleri sağlıklılarından ayrı tutulmaktadır. Hasta kişi iyileştiği zaman, hastayken kullanmış olduğu kab ve kaçağı atmaktadır.⁴⁰

5. Ölüm

Ölüm, çingene inanışlarının en önemli özelliklerinden biridir. Ölüm olaylarında, mümkün mertebe ölü, evden yahut çadırdan dışarı çıkartılmaktadır. Ölüm haberi, bütün akrabalara iletilmekte, uzak ve yakından gelen akrabalar cenazeye iştirak etmektedir. Ölü, tabuta konduktan sonra, "karavana" yahut eve bırakılmaktadır. Bütün pencereler ve kapılar, üç gün boyunca tabuttaki cesedin serin kalması için sonuna kadar açılmaktadır. Defin merasimi üçüncü günün sonunda gerçekleşmektedir. Türkiye'deki çingeneler, cenazelerini İslâmî usullere göre defnederken, Avrupa'dakiler Hıristiyan geleneklerine uygun defin merasimi yapmaktadır. Defin esnasında kadınlar yüksek sesle ağlayıp, dövünmekte, üst ve başlarını yırtmakta, erkekler ise acılarını

³⁷ Bkz. Vossen, s. 254.

³⁸ Bkz. Thayer, EA, XIII / s. 591.

³⁹ Bkz. Yoors, s. 161.

⁴⁰ Bkz. Wittich, s. 89.

dışa yansıtmamaya gayret etmektedir. Ölünün akrabaları üç gün boyunca banyo yapmamakta, tıraş olmamakta ve taranmamaktadır. Cenazenin arkasından yapılan ağıt ve yas uygulaması, Türk örfüne benzemektedir. Ancak Türklerdeki ölünün arkasından yapılan "ağıt yakma" olayına, çingenerde rastlanmamaktadır. Çingene kadınları üzüntülerini, sadece feryatlarıyla dile getirmektedir.

Türkiye çingenerinde cenazenin defni İslamî usullere göre olsa da, yine de bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Bazı yörelerde cenazelerini yıkatmak istemediklerine şahit olduk. Bunun en önemli sebebi; ölüyle temasın murdarlık olarak telakkî edilişi ve dokunana da ölümün sirayet edebileceği düşüncesidir. 3., 7., 40., 50. ve ölüm yıl dönümlerinde "ölü aşısı" denen yemekler verilmektedir. 52. günü mutlaka mevlit okutulurken, 32. gününde ise "ölü pilavı" denen yemek verilmektedir. Çingenerin ölü ile ilgili bu uygulamaları da büyük ölçüde Türk geleneğini yansıtmaktadır.

Cenaze evden çıkar çıkmaz yapılan ilk iş, ölünün ayakkabılarının evin dışına konmasıdır. Çünkü inanişe göre, ölünün ahirete yalın ayak gitmemesi için ayakkabısı evin dışına konulmakta veya muhtaç olan birine verilmektedir. Bütün elbiseleri de dağıtılmaktadır. Ölen kişinin yatağı kesinlikle bir daha kullanılmamaktadır. Yetişkin olmayan ve ölüden korkan çocuklar, ölünün odasına girmemektedir. Korku halinin devam ettiği durumlarda, soğan kırınca korkunun geçeceğini veya ölü ruhunun, akrabaları bir daha rahatsız etmeyeceğine inanılmaktadır. Ayrıca ölü ruhunun, ilk gece evde dolaştığına inanılmaktadır. Ruhun evdekilere zarar vermemesi için, ölünün odasında ilk gece sabaha kadar mum yakılmaktadır. Çünkü inanişe göre, ölü hemen ecdadının dünyasına gidememekte, ruhu canlıların arasında dolaşmakta ve canlılar için oldukça tehlikeli olmaktadır. Bu nevi inanışlar, Hint Vedalarında da bulunmaktadır. Ancak benzerliklerin aynı şeyler olmayabileceğini belirtmek gerekir. Çingenerler, eğer tamamen Hint kültürünün izlerini taşıyor olsalardı, bu takdirde onların reenkarnasyon(ruh göçü) inancına da sahip olmaları gerekirdi. Oysa çingenerlerde kesinlikle "ruh göçü" inancı yoktur.

Türkiye'nin bütün yörelerinde, "**mulo**" dedikleri ölü ruhunun tekrar gelebileceği endişesi ve korkusunun hâkim olduğunu da tespit etmiş bulunmaktayız. Aynı şekilde bütün Avrupa çingenerinde de ölü "mulé" (mulo) ruhunun tekrar dönebileceği endişe ve beklentisinin mevcut olduğu bildirilmekte-

dir.⁴¹ İnanışa göre "mulé" (ölü); yas (matem) yılı içerisinde hayalet insan biçiminde erkeklere, kadınlara yahut çocuklara görünmektedir. Hattizatında bir çok masalda da "mulo"nun tezahüründen bahsedilmektedir. Bundan dolayı, ölü ruhuna, öldüğünü kabul ettirebilmek için her şey yapılmaktadır. Bilhassa Avrupa çingeneleri, ölü ruhunu ikna için, ilk gece ölünün fotoğrafı mum ışığında kendi odasında sergilenmektedir.⁴² Aynı işlemi Türk çingenelerinin de yaptığını ve ölü ruhunun bu ikna işlemine ilaveten bir de soğan kırma geleneğinin mevcudiyetini bildirmiştik. Bizce bu işlem, öldüğüne ikna olmayan ölü ruhunu soğan kokusuyla evden kovma veya uzak tutma inancı olmalıdır. Ölen kişinin kendi adıyla hiç anılmaması da, onun ruhunun hayat-takiler arasında dolaşmasına mani olmak için olabilir.

Çingeneler, karanlıktan korkmakta ve karanlık gecelerde evlerinde yahut çadırlarında kalmayı tercih etmektedir. Bunun sebebi, "batıl inanış"larıyla alakalıdır. İnanışa göre, ölü ruhu sadece geceleri görünmektedir. Onu görmemek ve şerrinden korunmak için onlar bilhassa karanlık gecelerde dışarı çıkmamayı tercih etmektedir.⁴³

Çingene Mitolojisi

Çingene inanışlarının en göze çarpan bir diğer yönü de mitolojileridir. Çingeneler günü birlik yaşayan bir topluluktur. Onların yaşam biçimleri masallarına da yansımaktadır. Onlar, genellikle masallarında ölümün ve yaşlılığın olmadığı bir dünya hayatını konu edinmektedirler. Ancak bununla beraber çingene masalları çok farklı motiflerden oluşmakla beraber, ağırlıklı olarak; doğum ve ölüm, kozmos düzeni, insan cinsinin düzeni ve esmer insanın yaratılışı gibi temalar üzerinde de durulmaktadır. Lâkin biz burada konunun bütünlüğünü bozmamak için sadece esmer insanın yaratılışını vermekle yetineceğiz.

Çingene mitolojisinde dünya ve esmer insanın yaratılışı şöyledir: " Baş-

⁴¹ Bkz. Engelbert Wittich, Blicke in das Leben der Zigeuner, 2. Auflage, Hamburg, 1927, s. 38-39; Völklein, s. 150; Arnold, Randgruppen des Zigeunervolkes, Neustadt 1975, s. 85,141.

⁴² Bkz. Mc Laughlin, John; Gypsies Lifestyles, Toronto, 1980, s. 31.

⁴³ Bkz. Arnold, s. 174.

langıçta su yoktu. Tanrı Devel, orada kumu yarattı. O, bu kumdan yeryüzünü şekillendirdi. Bütün erkek ve kadınları, Manuşlardan ayrı olarak bu ağaçtan yarattı. Tanrı herşeyi yarattığında işini beğendi ve ondan memmun oldu. Kısa bir müddet sonra bazı eksiklerin olduğunu hissetti. Uzun uzun düşündükten sonra, yaratılış tacının eksik olduğunu farketti. Bu yaratılış tacı; gerçek adam=rom ve gerçek kadın=romni idi. Böylece Tanrı, herkesten farklı olarak çingeneleri yarattı. Fakat Devel, çingeneleri diğer insanlardan farklı bir şekilde yarattı. Çünkü o, çingeneyi kendi elleriyle yapmak suretiyle yarattı. Böylece onun yaratma işi tamamlanmış oldu".⁴⁴

Çingenelerin esmer tenli olarak yaratılışı ise şöyledir: "Tanrı, yeryüzünde yaşayacak olan insan mahlukunu yaratma işini bitirdiğinde, o, biraz da cennet balçığı aldı. O balçığı biçimlendirdi ve kızartmaya karar verdi. Fakat Tanrı, kendi eserini fırından biraz erken çıkartmıştı. Pişirme tonu kabaydı ve netice beyaz adamdı. Tanrı, daha iyisini yapabilme umuduyla ikinci bir deneme daha yaptı. Fakat Tanrı Devel, bu defa da balçığı fırında uzun süre bekletmişti. Netice siyah adamdı. Nihayet Tanrı Devel, gerçekten takdim edileceği insan şeklini oluşturmak için bir denemeye daha karar verdi. Üçüncü denemede Tanrı, istediğine ulaşmıştı. Uzun bekleyişten sonra esmer adam "rom"un yaratılışı gerçekleşmişti"⁴⁵.

UYGULAMALARI

Çingenelerin dini anlayışlarını ortaya koyan bir diğer husus ise, onların bayram ve kutlamalarının yanısıra kutsal ziyaret yerlerinden oluşan uygulamalarıdır. Burada kısaca onların bu uygulamalarına da değinmek istiyoruz.

1. Ziyaret Yerleri ve Hac

Yerleşik duruma geçmiş olan çingeneler, daha ziyade buldukları bölgelerin rağbet ettiği türbe, kabir ve ziyaretgâhlara onlar da gitmektedir. Bununla birlikte bazı yörelerde, sadece çingenelerin ziyaret ettiği yerler de vardır. Artvin'in Yusufeli İlçesi'ndeki "**Hafız Poşa'nın Kabri**", her bayram mutlaka

⁴⁴ Avrupa çingenelerinin yaratılış miti hakkında bkz. Aparna Rao, Some Manus Conceptions and Attitudes, in: F. Rehfisch (ed.), Gypsies, Tinkers and other Travellers, London, 1975, s. 145.

⁴⁵ Rao, GTT, s. 145.

çingenelerce ziyaret edilmektedir. İstanbul Kasım Paşa'da "**Cüro Baba Türbesi**", Sulukule'de "Evliya Ethem Baba", Çınardibi'nde "**Toklu Dede**", Küçükmustafapaşa'da "**Cibali Hazretleri**", Tokmaktepe'de "**Kandilli Hoca**"⁴⁶ gibi ziyaret yerlerine İstanbullu çingenelerin eskiden olduğu gibi günümüzde de rağbet ettiklerine şahit olunmaktadır.⁴⁷ Bursa'da Meydancık'da "**Göbek Atan Dede**" veya "**Elekçi Dede**" ismiyle de maruf şahsın kabri de çingenelerce ziyaret edilen yerlerdendir. Türbenin civarındaki ağaçlara dilek maksadıyla çaput bağlandığı da olmaktadır. Çanakkale'de "**Kesikbaş Dede**" isimli yatır da çingenelerin hürmet ettikleri mekanlardan birisidir. Akhisar'da yerli halkın da itibar ettiği "**Karaköy Dedesi**" isimli yatır da onların ziyaret ettiği mekanlardan biridir.

Bu mahallî ziyaret yerlerinden başka Bektaşiliği benimseyen çingeneler, her sene Ağustos'un 15, 16, 17. günleri Kırşehir'in Hacıbektaş ilçesine gitmekte, orada keçi veya koyundan oluşan kurbanlar sunmakta ve adaklar adamaktadırlar. Kesilen kurbanlar orada yenilerek tüketilmektedir. Eğer kesilen adak kurbanıysa, kurbanın etinden hiç yemeden dağıtılmaktadır. Bu ziyaret yerine genellikle Kayseri, Adana, Osmaniye, Denizli, Bursa-İnegöl ve Sakarya gibi il sınırları içerisinde yaşayan çingenelerin daha fazla rağbet ettiklerine şahit olunmuştur.

Çingenelerin buldukları her ülkede ziyaret yerlerinin olduğu bilinmektedir. Sinti, Roma, Gitano vb. çingene gruplarının da, hemen hemen Avrupa'nın her ülkesinde tercih ettikleri bir ziyaret yeri bulunmaktadır. Bunların en meşhuru Güney Fransa'daki "**Saintes-Maries-de-la-Mer**"dir. Her sene binlerce çingene hacısı, 24-26 Mayıs'ta azize "**Kara Sara**"ya tapınmak ve onun heykelini dinî kortej eşliğinde denize kadar taşımak için buraya gelmektedir.⁴⁸ Çingeneler, bu "Saintes-Maries-de-la-Mer"e Ekim ve Mayıs aylarında olmak üzere yılda iki defa hac ziyareti yapmaktadırlar. Ancak en önemli ziyaret

⁴⁶ 1930'lu yıllardan itibaren İstanbul'daki çingene ziyaret yerleriyle ilgili olarak bkz. Osman Cemal Kaygılı, Çingeneler (Roman), İstanbul, 1939, s. 269, 288.

⁴⁷ Bursa'daki ziyaret yeri hakkında bkz. Mustafa Malkoç, Bursa'da Din Anlayışı ve Din Eğitimi (Kızıyabup, Alacahırka ve Demirkapı Mahalleleri Örneği), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1997, s. 80.

⁴⁸ Bkz. Arnold, 168-170; Vossen, 229.

mevsimi 24-26 Mart tarihlerinde olanıdır.⁴⁹ Tıpkı Fıracıbektaş'ta olduğu gibi, 24-26 Mayıs'ta yapılan bu ayine yerli ve yabancı pek çok sayıda turist de seyirci olarak iştirak etmektedir. Ayrıca Avrupa çingeneleleri Hıristiyan olmaları hasebiyle, dahil oldukları Katolik ve Protestanlık gibi mezheplerin kutsal şahsiyetlerine de hürmet edip, onların kutsal yerlerini ziyaret edenleri de vardır.⁵⁰

2. Çingene Bayram ve Kutlamaları

Dünyanın her yerinde çingenelelerin kendilerine özgü bayram kutlamalarının olduğu bilinmektedir. Türkiye çingenelelerinin de kendilerine has bayram ve kutlamaları söz konusudur.

Kırklareli'nin "Şeytandere" mesireliğinde hersene 6 Mayıs'ta çok sayıda çingenenin katılımıyla gerçekleştirilen "**Kakava Bayramı**", Hıristiyan dünyasında kutlanan "Aziz George Günü"yle aynıdır ve bu bayramdaki uygulamalar, "Kara Sara" uygulamasıyla büyük benzerlik göstermektedir. Çingenelelerin "Kakava" dedikleri şenlik aslında 5 Mayıs'ta başlamaktadır, ancak onlar 6 Mayıs'ta kutlanan yöresel Hıdırellez kutlamalarıyla, kendi "Kakava" şenliklerini birleştirmiştir. Dolayısıyla çingeneleler hersene 5-6 Mayıs'ta hem "Kakava" ve hem de "Hıdırellez" şenliklerini birlikte ifa etmektedirler.

Kırklareli ilindeki çingene vatandaşlarımız, 5 Mayıs'ta aileleriyle birlikte şehir dışında bulunan çamlık denemeye giderek oradan topladıkları yeşil ağaç dallarını, evlerinin kapı ve pencerelerine asmaktadırlar. Bu uygulamalar, şeytanların, cadıların ve kötü ruhların ev ev dolaşıp insanlara, hayvanlara veya ürünlerine zarar vermesini engellemek içindir. Yine aynı gün tarlalardan toplanan ekin demetleri (başakları), bereket getirmesi maksadıyla evlere konmaktadır. 5 Mayıs akşamı gün batmadan önce evlerinden çıkardıkları bir hasırın yakma geleneği de vardır. Yakılan bu hasırdan herkesin üç kere atlaması gerekmektedir. Görüştüğümüz roman vatandaşlarımızın kendileri tarafından bu uygulamanın sebebi, pirelerin ölmesi için olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca yine bu gün "**41 otu**" denemeye bir uygulama daha

⁴⁹ Bkz. Gronemeyer-Rakelmann, s. 149; Ayrıca bkz. Block, RGG, VI / s. 1909.

⁵⁰ Avrupa çingenelelerinin ziyaret yerleri hakkında geniş bilgi için bkz. Vossen, s. 230-232.

vardır. Bu uygulamaya göre; 5 Mayıs'ta "Şeytandere"den kaplara doldurulan suya 41 taş ve 41 ot atılmakta ve 6 Mayıs sabahı şifa vermesi niyetiyle bu suyla yıkanılmaktadır⁵¹. 6 Mayıs'ta yörede yaşayan bütün roman vatandaşlarımız "Şeytandere" mesireliğine akın etmektedir. Çünkü gerçek şenlik bu gün olmaktadır. 6 Mayıs'tan önce çingenelerin kuzu eti yemeleri kesinlikle yasaktır. İnanışa göre; her kim bu kutsal günden evvel kuzu veya oğlak eti yerse, gerçekte kendi ölmüş olan çocuklarının etini yemektir. Kuzu veya oğlak, güneş doğmadan önce kurban edilmektedir. Ailenin en büyüğü, kış boyunca kendilerini koruduğu için Tanrı'ya şükrettikten sonra kuzu, kıbleye doğru çevrilmektedir. Günahlarının affedilmesi için kuzuya su verildikten sonra kesim işlemi tamamlanmaktadır. "Kakava Bayramı"nda kurban kesenlerin büyücülük gücü elde edeceklerine de inanılmaktadır.

Çingenelerin XV. yüzyıldan beri kutladıkları bu "**Kakava Bayramı**", günümüzde "**Karagöz Kültür Sanat ve Kakava Şenlikleri**" adı altında genellikle 22-24 Mayıs tarihleri arasında kutlanılan bir şenliğe dönüştürülmüştür. Havaların müsait olmadığı durumlarda, bu tarih bir kaç gün daha gerilere çekilebilmektedir.

Bilhassa Avrupa çingenelerince kutlanılan bir diğer bayram ise, Mart ayında Tanrıça "**Bibi**" için yapılanıdır. "Bibi"ye saygı için yapılan bu bayram, eski bir "Ağaç Kültü"nin yaşatılmasıdır.⁵² Bu bayram, Türkiye'deki yerli çingenelerce bilinmemektedir. Avrupa'dan Türkiye'ye gelen ve bilhassa yarı göçer tarzda İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayan çok küçük bir çingene grubu, bunu 14 Martta "**Humbara Bayramı**" adıyla kutlamakta ve bunun bir kurtuluş bayramı olduğuna inanmaktadır.⁵³ Kanaatimizce bu kurtuluş çingenelerin Tanrıçaları "Bibi"nin gazabından emin olmaktır. Zira bütün dünya çingeneleri bu bayramı Tanrıça "Bibi"nin gazabından emin olmak maksadıyla icra etmektedirler.

⁵¹ Bkz. Necdet Sakaoğlu, "Kırklareli'nde Gelenek Bolluğu Kakava Bayramı", Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, Mayıs 1995, cilt 23, sayı 137, s. 291.

⁵² Bkz. Gondo, XI / s. 49.

⁵³ Krş. Abdurrahman Yayan, Orta Anadolu'da Çingenelerin Dinî ve İctimai Hayatları, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Erzurum 1983, s. 17-18.